

Наталія Главацька
Наук. керівник – д-р філол. н., проф. Павликівська Н. М.

ОНОМАСТИКОН РОМАНУ «ПІЦА «ГІМАЛАЇ»» ІРЕНИ КАРПИ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті обґрунтовано особливості використання онімів у романі «Піца «Гімалаї»» української письменниці Ірени Карпи. На основі аналізу праць науковців визначено специфіку функціонування власних назв в сучасній українській літературі.

Ключові слова: власні назви, літературно-художні антропоніми, ономастика, сучасна українська література.

Annotation. The article substantiates the peculiarities of the use of onims in the novel “Pizza “Himalaji” by the Ukrainian writer Irena Karpa. Based on the analysis of the works of scientists, the specifics of the functioning of proper names in modern Ukrainian literature have been determined.

Keywords: proper names, literary and artistic anthroponyms, onomastics, modern Ukrainian literature.

Постановка проблеми. Антропоніми або власні назви є провідною частиною лексичного складу кожної мови, зокрема й української. Вони завжди перебували в тісних зв'язках з апелятивним словником та топонімічною лексикою народу, жилися їх засобами, активно реагуючи на різноманітні суспільні зміни. Власні назви включають в себе інформацію, котра відіграє важливу роль для історії мови та її носія [Яцків 2012: 497].

Кожен художній твір побудований на системі онімів, яка становить лексичну категорію тексту, що разом з іншими засобами мови реалізує концепцію авторського світосприйняття, стає причиною формування художнього образу [Петренко 2004: 9].

Робота письменника над поетонімією включає в себе комплекс її елементів із дійсної онімії або створення нових онімів на основі вже наявних зразків і переходу апелятивів у розряди онімів. За допомогою власних назв реципієнт сприймає художній твір через низку асоціацій, які певною мірою впливають на сприйняття тексту. У той же час літературна ономастика вважається одним із актуальних напрямів

ономастики, зокрема провідною ланкою теорії тексту, риторики і лінгвостилістики [Петренко 2004: 10].

Аналіз досліджень і публікацій. Наше дослідження спирається на роботи українських мовознавців, які присвятили їх детальному вивченню специфіки власних назв (Г. Бачинська, Л. Белей, Д. Бучко, А. Вегеш, М. Венгренівська, С. Вербич, Ж. Воробей, Д. Деркач, Н. Дзятківська, В. Зайцева, С. Кантемір, С. Капніна, Ю. Карпенко, О. Клічук, О. Коваль, Н. Колесник, О. Криницька, Н. Малюга, Ю. Мер'ємова, І. Муромцев, О. Петренко, О. Сколоздра, Д. Скрипник, Н. Ткачова, М. Торчинський, І. Хлистун, Г. Шаповал, С. Шестакова та ін.).

Мета статті: дослідити специфіку функціонування власних назв у романі «Піца «Гімалаї»».

Завдання: визначити особливості художньої ономастики; здійснити семантико-мотиваційний аналіз ономастикону роману Ірени Карпи «Піца «Гімалаї»».

Матеріал дослідження: власні назви роману Ірени Карпи «Піца «Гімалаї»».

Виклад основного матеріалу (результатів) досліджень. Сьогодні зросла увага до функціонування саме онімів. У лінгвістиці наука, котра займається вивченням та дослідженням власних назв, називається ономастикою. Порівняно з іншими, вона є доволі молодого, а тому багато аспектів залишаються не дослідженими.

Здавна власні назви привертали увагу багатьох дослідників. Проте ґрунтовне вивчення власних імен розпочалося лише в ХІХ столітті. Сьогодні ономастикою називають лінгвістичну дисципліну, що вивчає власні імена, а також їхнє функціонування в суспільстві та мові, принципи їхнього утворення, розвитку та постійних трансформацій. Ономастика виникла як наслідок взаємодії досліджень з лінгвістики та історичного джерелознавства [Зубко 2019: 263].

В Енциклопедії української мови подається таке визначення поняття «ономастика»: «розділ мовознавства, що вивчає власні назви, їх будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження» [Бажан 2000: 404].

Сьогодні одним із ключових понять мовознавчих наукових досліджень є літературно-художні антропоніми, котрі включено до ономастичного простору художнього тексту. Саме в літературно-художній антропонім письменник закладає вагомий характеристичний потенціал, наділяє значною кількістю аналогій, зокрема конотаціями

та символічністю. Імена героїв сучасних літературних творів характеризуються унікальною цінністю для історії української літературно-художньої антропонімії за допомогою своїх виражальних можливостей, великою кількістю стилістичних функцій, несподіваним експериментам митця [Вегеш 2021: 4].

Дослідження власних найменувань у художній літературі в останні роки привертало особливу увагу мовознавців. Власних назв, як вважає О. Карпенко, в мові найбільша кількість. Вони стали частиною лексичної системи автора та служать у літературних творах для формування образів, розкриття авторського світобачення, відображення літературних та мовних традицій [Карпенко 2018: 69].

Літературно-художня ономастика – це унікальний модус ономастичної дійсності.

З метою позначення сукупності онімів у художньому тексті використовують такі терміни: «ономастична лексика художнього тексту», «літературна ономастика», «художні оніми», «антропонімічна система художнього тексту», «ономастика художнього тексту», «поетична онімічна система», «художня ономастична система», «художній ономастикон», «художня система імен», «поетоніми» тощо.

У сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено потенційні можливості літературно-художніх власних назв прозових творів відомих українських письменників. Таким чином, вважаємо, що дослідження власної назви героя художнього твору вимагає особливої уваги, а детальне дослідження літературно-художніх онімів відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики. Аналіз функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх власних назв у художніх творах сучасних письменників – одне з важливих питань ономастики [Вегеш 2021: 4].

Л. Белей стверджує, що «сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів, різнобічного вивчення їх функціонально-стилістичних можливостей, виявлення загального та індивідуального в принципах номінації персонажів, з'ясуванні ролі літературно-художньої антропонімії у процесі становлення національної антропосистеми та національної літературної мови» [Белей 2002: 5].

Сьогодні українська літературна ономастика лише набирає свого розмаху. Вітчизняна та сучасна література подає блискучі взірці

ономастичної майстерності авторів, проте українська ономастика їх, на жаль, ще не досліджувала. Українська літературна ономастика має тісний зв'язок з літературним процесом в Україні та передусім пов'язана із творчістю її відомих письменників. Такою майстринею слова для нас сьогодні є Ірена Карпа, творчість якої відіграє важливу роль у розвитку сучасної української літератури.

Твори Ірени Карпи наповнили сучасну українську літературу новими образами, темами, мотивами тощо. Ірена Карпа постає у сучасній українській літературі як авторка творів, котрі вражають читача. Одним із найвідоміших її романів є «Піца «Гімалаї»». Це розповідь про дівчину з доволі дивним ім'ям Редька. Її мрією є подорожі. Роман «Піца «Гімалаї»» містить в собі значну кількість онімів, зокрема імен, прізвищ, топонімів тощо.

Відповідно до семантичних особливостей власних найменувань роману «Піца «Гімалаї»» Ірени Карпи, розділяємо їх на такі семантичні групи:

1. Нейтральні власні назви (найменування, які не характеризуються емоційним відтінком):

*Але сестра з раннього дитинства вимагала, щоби її називали «як людей», наполягаючи чомусь на імені **Света** (І. Карпа, с. 4).*

*Сама собі міняй на **Светославу** (І. Карпа, с. 4).*

*Не буду я **Славою** (І. Карпа, с. 5).*

*Чим **Пема** гірше за **Свету**? (І. Карпа, с. 6).*

***Редька** з **Дордже** презирнулися (І. Карпа, с. 28).*

***Редька** зібралася встати, глянути, що там, але **Дордже** жестом зупинив її (І. Карпа, с. 28).*

*...втомившись від постійного протікання дахів у вологий сезон і невгамовних популяцій змій і ящірок на стріхах і під ліжком, зітхнув і повернувся до своєї **Ірландії** (І. Карпа, с. 30).*

2. Описові власні назви (найменування, які складаються з двох і більше лексичних одиниць, які водночас слугують для опису та найменування особи):

*Редьчині друзі назвали його «**Пес на ланцюгу**» – без стаціонарного живлення комп'ютер не працював (І. Карпа, с. 11).*

3. Асоціативні власні назви, котрі своєю звуковою та зоровою формою викликають у читача асоціації, що заглиблюють і уточнюють характеристику героїв:

*Висипалася **Редька** регулярно і тепер – через два роки після закінчення студій (І. Карпа, с. 5).*

*Чи не там зустрівся **Фауст** із **Мефістофелем**? (І. Карпа, с. 20).*

За допомогою цих прикладів власних назв у читача виникають певні асоціації. До прикладу, за допомогою власної назви *Редька* може виникнути асоціація з рум'яною дівчиною. Відповідно до другого прикладу виникає асоціація зіткнення протилежних інтересів героїв твору.

У ході дослідження було простежено, що найбільше власних назв у романі Ірени Карпи «Піца «Гімалаї»» є нейтральними власними іменами. Дещо рідше використовуються описові та асоціативні власні найменування.

З метою детальнішого аналізу семантичних особливостей власних назв у романі «Піца «Гімалаї»» Ірени Карпи їх було поділено на такі основні семантичні групи:

1. Власні назви з позитивним забарвленням:

*Портрети будистських монахів, лам і йогів, відтак барельєфи з **Буддами**, пожовклі копії гравюр із мітичними сюжетами і календарі різних років (І. Карпа, с. 30).*

*Легенди кажуть, у теперішніх останках Перпетузи колись зберігався священний **Грааль** і спускав звідтам свою благодать на добродіїв (І. Карпа, с. 32).*

*Та щось далеко не кожного гомо сапієнса, слава **Богу** (І. Карпа, с. 34).*

2. Власні назви з негативним забарвленням:

*...на стінах грибок, із ним мішається запах пекучої фарби з вікон, підлогу мили за царя **Гороха**... (І. Карпа, с. 29).*

Фразеологізм за царя *Гороха* має негативне значення, услід за яким власна назва, яку він вміщає, наділена негативним забарвленням.

*А коли вони перестануть співати – значить всі душі вичерпані й гряде **Судний День** (І. Карпа, с. 35).*

*Вони замовкли, думаючи, либонь, про білі сосиски, **Гітлера** і брецілі (І. Карпа, с. 34).*

2. Амбівалентні власні назви (найменування, яке може мати нейтральне, або одночасно позитивне та негативне забарвлення):

*А взагалі я на ці числа мав їхати в **Піренеї**, дивитися катарські замки (І. Карпа, с. 35).*

*Але в **Києві** у ліс фіг підеш погуляти тепер (І. Карпа, с. 37).*

*Вісім років у **Австралії**? (І. Карпа, с. 39).*

Було з'ясовано, що найчастіше герої роману Ірени Карпи «Піца «Гімалаї»» за допомогою своїх імен та прізвищ характеризуються амбівалентністю.

У ході дослідження було виявлено, що часто нейтральні власні назви наділяються позитивним або негативним забарвленням у зв'язку з контекстом, у якому вони використовуються.

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Ономастика як наука, що вивчає власні імена, здавна стає об'єктом дослідження багатьох мовознавців. Літературно-художня ономастика у художніх творах постає як могутній виразовий та характеристичний засіб. Згідно з семантичними особливостями власних найменувань на матеріалі роману сучасної української письменниці Ірени Карпи «Піца «Гімалаї»» оніми було поділено відповідно до двох класифікацій. Перша класифікація містить в собі описові імена, нейтральні імена та асоціативні імена. Друга класифікація включає в себе дві основні семантичні групи власних назв, зокрема оніми на позначення позитивних якостей персонажа та оніми на позначення негативних якостей персонажа. Ономастикон творів Ірени Карпи знайде відображення у подальших наших студіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан М. Українська мова. Енциклопедія. Київ : «Укр. енцикл.», 2000. 752 с.
2. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород : 2002. 226 с.
3. Вегеш А. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Ужгород. 2021. 67 с.
4. Зубко А. Українська ономастика. 2019. С. 262-281. URL : <http://history.org.ua/JournALL/sid/15/19.pdf> (Дата звернення: 15.01.2023).
5. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. 2018. С. 68-74. URL : <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Karpen4.pdf> (дата звернення: 20.01.2023).
6. Петренко О. Ономастика дитячих творів Роялда Дала : автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд. наук. 10.02.04. Одеса : 2004. 19 с.
7. Яцків Р. Особові власні імена: походження та правопис. 2012. С. 497-504. URL : http://dspace.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-70.pdf (дата звернення: 14.01.2023).

ДЖЕРЕЛА

1. Карпа І. Піца «Гімалаї». 376 с. URL : https://read-online.in.ua/read/pitsa_himalaji/1 (дата звернення: 20.01.2023).

Ірина Зайка

Наук. керівник - к. філол. н., проф. Іваницька Н. Л.

АНАЛІТИЗМ У ПРИСУДКОВИХ СТРУКТУРАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджено функціонування присудкових структур, розглянуто питання аналітизму.

Ключові слова: присудок, аналітизм, речення, члени речення.

Annotation. The article examines the functioning of predicate structures, the issue of analytics is also considered.

Keywords: predicate, analytics, sentence, members of the sentence.

У сучасному вітчизняному мовознавстві важливим є дослідження особливостей синтаксичної будови української мови, форм вираження членів речення, зокрема присудків. Разом з тим досі актуальним залишається вивчення стилістичних функцій лексичних одиниць та їхньої ролі у синтаксичній організації текстів різних стилів. Ґрунтовного дослідження потребують складні присудки, методика їх виокремлення й особливості функціонування в сучасній українській прозі, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою нашої розвідки є схарактеризувати методику виділення та особливості функціонування складних присудків у сучасній українській прозі.

Аналітизм у присудкових структурах сучасної української літературної мови вивчали такі дослідники: В. О. Ващук, К. Г. Городенська, І. Я. Завальнюк, Н. Л. Іваницька, К. О. Косенко, Р. О. Христіанінова та ін.

Серед аналітичних структур у реченні виділяють складені іменні та складені дієслівні присудки. Так, за твердженням К. Шульжука, складений іменний присудок складається з дієслова-зв'язки та іменної частини. Цей присудок, зокрема його призв'язкова частина, має різноманітне морфологічне вираження. Учений виокремлює такі його